

L'Institut d'Estudis Ceretans: recollir fruits i llaurar per al futur

a fa prop de trenta anys que va sorgir l'embrió del que és l'actual Institut d'Estudis Ceretans. Per a alguns, sembla que fos ahir mateix i que el temps no hagi transcorregut. Però no és així, ja que les circumstàncies sociopolítiques que definien aquell moment eren ben diferents de les

actuals, a la vegada que gent que va participar en la realització d'aquesta associació ara ja no hi és, i altres que no el van poder viure'n l'inici han rellevat els anteriors i n'han continuat la tasca amb la idea d'un sol esperit.

És aquesta la grandesa de les institucions que perduen amb un projecte definit i una posterior línia de treball per configurar-lo. Les persones vénen i després se'n van i desapareixen, però l'esperit que donà llum al projecte inicial continua endavant, perquè la línia de treball és viva. Hi ha associacions que es creen per a coses puntuals. Aquestes entitats, un cop assolit l'objectiu, es dissolen o passen a un segon pla de rellevància escassa. En canvi, si l'objectiu general del grup està encarat al futur, sense l'angoixa que propicia la consecució immediata d'alguna cosa que s'ha programat, aquest es manté.

Si durant trenta anys el nostre país ha canviat és gràcies a la constància, a la feina diària de vegades fins i tot passiva, però latent, existent, d'una colla de persones que han dipositat comunament la seva fe en l'obtenció d'uns beneficis que tots els catalans, actualment, compartim. És molt probable que la majoria d'aquestes persones no ocupin determinats càrrecs. Això no és primordial; el que realment importa són els bastiments, la plataforma que lentament s'ha anat elaborant.

L'Institut d'Estudis Ceretans és una entitat latent, d'avantguarda, que sense pretensions efímeres d'incerta responsabilitat malda diàriament per la construcció d'una Cerdanya que tots somien i desitgen; però hi treballen perquè aquest somni és possible, perquè, amb més engrunes de constant esforç, algun dia projectes com el de l'institut d'ensenyament unificat o la supressió de les actuals fronteres estatals i provincials seran realitat. Qui haguera dit a Catalunya, fa trenta anys, que tindríem autogovern i estatut, que l'ensenyament es faria en la nostra llengua o que seríem seu d'unes olimpíades? Si tals fites s'han aconseguit és gràcies al treball pertinent de persones que, en gran majoria, no coneixem. El somni, doncs, existeix, i un dels camins principals perquè esdevingui real, l'Institut d'Estudis Ceretans, és ben viu.

Com va néixer?

L'any 1968, un grup de persones, sota la sigla d'ERC (Equip de Recerques Ceretanes), feia realitat el I Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, el qual avui ha assolit un reconegut prestigi entre els profes-

MANEL FIGUERA

Diada de Cerdanya, 1994. Demostració de treballs tradicionals de pagès.

IEC. Terol, imatge del Maestrat.

sionals de la recerca arqueològica i els seus estudiosos en general. Fou el primer pas del que en endavant va ser l'Institut d'Estudis Ceretans. Els organitzadors d'aquella primera trobada ja havien començat a localitzar jaciments dins la comarca i van elaborar, posteriorment, una relació del patrimoni cerdà. Més endavant, les comunicacions i les ponències es van publicar a la *Revista de Girona* i a *Cypsela*, a la vegada que es començaren a editar opuscles, mapes i treballs fets a la Cerdanya.

Aquest primer pas donà lloc després a la configuració dels estatuts de l'entitat, on quedaren clarament reflectides les directrius que han definit les seves actuacions posteriors: la recerca dels orígens de la comarca, la recuperació de la identitat cerdana, el concepte de Cerdanya única i la protecció del seu medi natural. A continuació, els membres de l'Institut van fer un estudi del perímetre geogràfic cerdà i dels seus diversos topònims, i editaren el primer mapa de la Cerdanya. No trigà gaire a néixer la frase «Cerdanya, des del coll de la Perxa fins al Pont de Bar», tot i que els límits de la comarca, com avui ja sabem, són encara més a llevant del coll de la Perxa. Però la idea inicial ja començava a ser un fet: dels primers col·loquis d'arqueologia brollava una entitat.

Activitats anuals

Es fa difícil fraccionar les innumbrables activitats de l'Institut d'Estudis Ceretans atenent les quatre directrius bàsiques dels seus estatuts, ja que, sovint, aquestes activitats van carregades, en l'esperit, de més d'una de les directrius, i de vegades de totes quatre alhora. Això no obstant, farem un esforç per recordar-ne les principals i explicar-ne els trets que en sobresurten.

En aquest terreny, cal fer menció dels col·loquis internacionals d'arqueologia —enguany tindrà lloc l'onzè—, que han comptat des de sempre amb la presència d'investigadors en els terrenys tant de la investigació

arqueològica com de la docència. En el darrer es va fer un homenatge al professor Jean Guilaine, en reconeixement a la seva tasca i a la formació de professionals als dos vessants dels Pirineus, així com per la difusió de les seves recerques. Les ponències, els debats i les comunicacions, com la primera vegada, han estat publicats després per l'Institut en un llibre, el qual constitueix una font de consulta força valuosa no sols per als arqueòlegs, sinó també per a tots els afeccionats i els simples curiosos que volen saber quelcom més sobre la Cerdanya i el seu país.

L'entitat organitza també anualment una xerrada commemorativa del Tractat dels Pirineus de 1659, que va suposar, amb la formació de l'actual frontera política, la partició de la Cerdanya i la pèrdua per a Catalunya —a més de la meitat de la Cerdanya— de les comarques del Rosselló, el Conflent, el Capcir i el Vallespir. Aquestes conferències s'organitzen a l'IES Pere Borrell, ja que estan pensades precisament per recordar als joves uns esdeveniments que van definir la configuració demarcativa que actualment, tot i que en franca crisi, encara perdura.

Cada 10 d'abril, l'Institut organitza un homentatge als liberals i veïns que salvaguardaren Puigcerdà, tant militars com civils, enfront del darrer setge carlí. Gràcies a l'ajut *in extremis* del general de brigada Cabrinetty, els defensors pogueren trencar aquell setge dirigit pel general Savalls, el qual perdé bona part d'homes i efectius.

Des de l'any 1981, l'entitat duu a terme la Diada de Cerdanya. Té lloc indistintament en localitats d'administració gal·la o hispànica, en una clara idea d'unificació fronterera i de promoció i recuperació cultural de la comarca. Han estat seus de la Diada poblacions com Puigcerdà, Font-romeu, Bellver de Cerdanya, Sallagosa, Alp, Prullans, Osseja o Das, entre d'altres. Aquest any recaurà per segona vegada en Martinet.

El 1985 naixia el premi Cerdà de l'Any, organitzat juntament amb l'associació Amics de Cerdanya i l'emissora Ràdio Pirineus. En aquest certamen, que compta

Diada de Cerdanya, lliurament del Testimoni.

amb un ampli jurat representatiu de diversos indrets de la comarca, hom pretén homenatjar la persona o el col·lectiu de persones que, per motius diferents, hagi estat protagonista en la realització d'alguna activitat rellevant, encara que aquesta, de vegades, sigui poc coneguda en certs àmbits comarcals. Han estat Cerdà de l'Any, per exemple, el Festival de Gossos d'Atura d'Osseja, la revista *Rufaca*, les Camilleres de Sallagosa, el professor Jean-Louis Blanchon o l'escriptor Jordi Pere Cerdà, entre molts altres més. Així mateix, en cada edició del certamen hi ha deu finalistes, els quals reben també un petit guardó commemoratiu.

Les caminades populars són un dels principals mitjans amb què compta l'entitat per donar a conèixer l'entorn natural i paisatgístic cerdà. Alguns cops hi han participat més d'un centenar de persones, procedents tant de la comarca com de fora. També vénen a les excursions bona part dels membres del Centre Excursionista de Catalunya. El recorregut combina els camins de muntanya amb la visita a pobles i masos, on els caminants poden apreciar altres aspectes a més dels estrictament ambientals, com l'arquitectura de cases, els camps de conreu, els prats de dall i de pastura, les esglésies romàniques, etc.

Una altra activitat que funciona des de fa cinc anys són els viatges turisticoculturals fora de la Cerdanya. Acostumen a combinar-se en un o dos dies i tenen la particularitat de recórrer indrets de relleu històric i artístic. A la vegada, aquests viatges permeten el contacte amb persones que aporten informació valuosa sobre la seva contrada. El Pirineu aragonès, la serra d'Albarrasí, Conca i el Rosselló han estat alguns dels llocs visitats.

Dins el capítol de les participacions, l'Institut d'Estudis Ceretans ha format part activa en els actes de la Diada del Llibre Català, de Palau de Cerdanya, mentre aquesta s'ha mantingut viva. Hi ha disposat tothora d'un estand per mostrar i vendre exemplars de les publicacions que ha editat l'Institut i també, per què no?, ha

Ruïnes del convent de Sant Francesc a l'emplaçament del call de Puigcerdà.

fet el mateix amb altres llibres referents a la comarca, des dels científics fins als literaris, en representació dels llibreters que li ho han sol·licitat. Malauradament, per motius polítics que ara no vénen al cas d'explicar, des del 1995 i després de cinc anys d'èxit, la Diada, amb tots els actes inclosos (recitals de poemes, taules rodones, exposicions, debats, fira, etc.), no s'ha pogut celebrar més. No obstant això, els dies 3 i 4 de març d'enguany Martinet agafarà en certa manera el relleu d'aquesta festivitat, ja que, junt amb la primera edició del certamen literari del premi Pirineu, hi haurà tot un seguit d'actuacions semblants a les de Palau i també una fira del llibre pirinenc. La participació de l'Institut d'Estudis Ceretans hi està garantida.

Pel que respecta a les publicacions anuals que no siguin llibres o cartells, l'entitat treu a la llum cada desembre, juntament amb Amics de Cerdanya, el *Calendari Cerdà*, el qual compta amb la col·laboració d'altres grups i persones. Els temes relacionats amb aquest calendari, que recorda totes les festivitats i efemèrides cerdanes, són també font de consulta per a curiosos i gent que vol saber alguna cosa més de la comarca per la qual se senten atrets. Alguns d'aquests temes han estat el bandolerisme cerdà dels segles XVI i XVII, la cuina cerdana i els estris per treballar.

Activitats puntuals

Fóra llarg i feixuc explicar tots els actes en què l'Institut d'Estudis Ceretans ha participat de manera activa en la seva ja considerable existència. Amb tot, en farem una relació puntual si més no per recordar-los, ja que tots junts sumen els fruits que ha recollit en la seva constant tasca de conrear.

El juliol de 1977 tingué lloc a Puigcerdà el I Congrés Internacional d'Història, coincidint amb el vuitè centenari de la fundació de la vila pel rei Alfons I. Entre els ponents hi hagué historiadors i investigadors prou reconeguts, com

Caminada popular Meranges-Olopte.

Josep Maria Salrach, Maties Delcor, Miquel Coll i Alentorn, Antoni Pladevall o Marcel Durliat, entre d'altres. Totes les ponències i les comunicacions van ser publicades en un llibre que l'Institut edità l'any 1983. Aquest llibre constitueix encara avui el resultat d'una tasca valuosa.

Més cap aquí, per l'octubre de 1988, hi hagué a Puigcerdà una de les trobades intercomarcals d'estudiosos, amb temes relacionats sobretot amb la Cerdanya. La trobada comptà amb una àmplia participació d'arreu de Catalunya i del Principat d'Andorra, d'on vingué el conegut investigador i escriptor Esteve Albert.

D'entre les altres activitats en què l'Institut d'Estudis Ceretans també ha participat, cal esmentar les Jornades Internacionals de Geologia Planetària; les trobades: en defensa de la sèquia de Riutés a Puigcerdà —aquest rec és el que abasteix d'aigua l'estany de la Vila—, de protecció de la Cerdanya davant el possible futur traçat d'una autovia o carretera de quatre carrils entre els túnels del Cadí i de Pimorent, o en defensa de les restes trobades al call i el convent de Sant Francesc enfront l'amenaça d'un aparcament que finalment ja s'ha construït; l'estreta relació amb el Parc Natural del Cadí-Moixeró; l'elaboració d'un estudi tècnic sobre el cavall hispanobretó o bretó cerdà; la trobada cultural Alt Urgell-Cerdanya l'any 1993 a la Seu d'Urgell, o l'assistència a les IX Jornades Aragoneses, entre moltes més.

Les col·laboracions que l'entitat manté dia rere dia amb altres associacions és també viva i constant. Ultra les de la Cerdanya, l'Institut es relaciona sovint amb Ràdio Arrels de Perpinyà i, dins l'espai dels mitjans de comunicació, amb el diari *Avui*. Quan ha calgut, ho ha fet també amb TV3 o amb la resta de premsa sobretot comarcal, com *Regió 7* o la revista *Rufaca*, la qual sembla ser que, sortosament, aviat tornarà a ser editada.

Cal esmentar, així mateix, la gestió en l'agermanament entre les poblacions de Denissa (Marina Baixa) i Puigcerdà, que es dugué a terme l'any 1993.

IX Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Sessió de treball a Andorra la Vella.

Publicacions

L'Institut d'Estudis Ceretans ha publicat una llarga relació de llibres, bé directament, bé en col·laboració.

Cal recordar que l'Institut ha editat el total de les comunicacions que hi ha hagut en les deu edicions de les jornades d'arqueologia. Sense sortir del capítol de la investigació científica, cal esmentar la col·laboració amb la revista *Ceretania*, que va sortir l'any 1991 i que disposarà, ben segur, de properes edicions.

Però l'entitat no ha descuidat el terreny literari. Per exemple, fa uns deu anys va publicar en un llibre de bell format, de nom *Des de Cerdanya*, un recull de poemes de Magdalena Masip, mare de l'actual president de l'Institut, Salvador Torrent i Masip. Aquests poemes reflecteixen els pensaments i les manifestacions d'una persona que va estimar la comarca i que en va sentir, una a una, les vibracions que li transmetien el paisatge, la gent, els costums, les estacions de l'any, etc. Al marge de la lírica és també un llibre visual, ben il·lustrat amb dibuixos de Marisol Punsola i Ginesta.

Fem menció, així mateix, del llibre *Herbes, remeis i creences de Cerdanya*, de Joan Muntané i Bartra, en realitat un extracte de la seva tesi doctoral. Magníficament il·lustrat amb fotografies i dibuixos d'E. Serra-Ràfols, esdevé una base imprescindible per conèixer els diferents aspectes botànics de la Cerdanya pel que respecta a l'estrat herbaci.

Però no acaba aquí l'espai de les publicacions, ja que l'entitat ha tret, juntament amb Amics de Cerdanya, un llibre de rondalles força interessants, totes elles de transmissió oral, anomenat *Contes de Cerdanya*, dels germans Quim i Sol Gasch. Aquest llibre va ja per la tercera edició.

A més, en l'aspecte de la natura i l'excursionisme, cal destacar la detallada guia *La Cerdanya, tots els cims*, de Manel Figuera i Alfons Brosel, que ha gaudit de gran acceptació dins l'àmbit excursionista català i que, com l'anterior, s'ha exhaurit totalment. Ben aviat en sortirà una

Caminada popular, Via Romana del Coll de la Perxa al pont de Sant Hartà de Puigcerdà.

nova edició amb alguna rectificació d'alçàries, en funció de les darreres dades altimètriques.

Finalment, no podem deixar de fer esment de la revista *Informacions*, el butlletí de l'Institut d'Estudis Ceretans, que cada desembre surt amb el resum de totes les activitats que ha organitzat o en què ha participat l'entitat. També recull informació de tasques diverses efectuades per membres de l'Institut o per persones que hi estan estretament vinculades, així com d'esdeveniments que directament o indirecta l'afecten. Una d'aquestes participacions de bona part de socis en la consecució d'un treball, realment bo i profitós, ha estat la recent edició del CD-ROM *La Cerdanya*, que equivaldria quant a contingut, pràcticament, a un llibre de més de quatre-centes pàgines. Aquest disc compacte per a ordinadors és el primer en tot Catalunya que recull informació íntegrament sobre una comarca, contemplada, com és obvi, sense fronteres ni divisions estatals o provisionals, és a dir, amb tots els municipis de diferents administracions. Està tenint un gran èxit de vendes i abans de l'estiu és molt probable que ja estigui exhaurit.

Projectes

Hom podria pensar que l'Institut d'Estudis Ceretans és una entitat excessivament descontenta, ja que, després del que ha arribat a fer, encara es planteja un munt de projectes que fins i tot superen en contingut les activitats realitzades. Es tracta d'una ambició, sí, però d'una ambició sana i necessària que va d'acord amb el transcurs de la història, i que és pacient i sap esperar a fi de no trencar motlles presents, però sí d'emmotllar aquest present amb vista al futur. Les línies de fons, amb tot, són sempre les mateixes, i reflecteixen el seu esperit inicial.

L'Institut malda per la supressió de barreres polítiques, econòmiques i administratives a la Cerdanya. Totes les activitats culturals que prepara o en què participa duen segellat aquest clar concepte. Les seves diverses tasques

Restes de la necròpolis del Roc de l'Esperança d'Alp.

tenen un objectiu comú, on tothom és tractat per igual i sense identificacions de pertinença a una o altra banda de la frontera política. Dins el seu terreny, continuarà lluitant per aquesta fita, la qual sembla que, per moments, cada cop esdevé més propera. Així mateix, el grup seguirà treballant en la divulgació del patrimoni cultural cerdà, amb la pretensió de cercar el màxim d'afinitats entre els actuals cerdans i de donar a conèixer als visitants una terra que té molt més que un bell paisatge, excel·lents hotels i restaurants o bones estacions d'esquí. La superficialitat ha estat sempre l'escut que l'Institut ha volgut trencar.

Dins aquestes activitats, caldrà comptar-hi nous estudis arqueològics, un dels pilars més fermes i fidels de l'entitat; l'elaboració d'un catàleg de monuments arquitectònics, ja pràcticament editat al CD-ROM *La Cerdanya*, el qual acaba de sortir a la venda i ha comptat amb la col·laboració de força socis de l'Institut; la proposta d'actes i d'intercanvi amb la ciutat d'Alguer, a Sardenya; la col·laboració amb el diari *Avui* per a la difusió de llibres en català destinats a les escoles cerdanes d'administració francesa, així com la creació d'un certamen destinat a aquests centres d'ensenyament; la potenciació de l'eix Cerdanya-Perpinyà, amb poblacions tan rellevants com Vilafranca de Conflent o Prada; l'afavoriment de la creació de l'Escola Bressol a la Cerdanya d'administració gal·la, atès el risc evident que els infants d'aquesta zona perdin per sempre el coneixement i l'ús del català; la pressió per a la millora de la xarxa de comunicacions internes i d'accés a la Cerdanya, algunes en estat lamentable o deteriorades; l'augment de la col·laboració amb la comarca veïna del Capcir, actualment bastant deshabitada però d'arrels i configuració ben catalanes, i, en general, la formació de l'ambient favorable per a la reunificació de la Cerdanya.

En el terreny del medi natural, l'Institut d'Estudis Ceretans, a banda d'afavorir l'any 1983 la creació del Parc Natural del Cadí-Moixeró, ha defensat des de fa temps la instauració del que hauria de ser el Parc Natural del Puig-

Diada de Cerdanya a Osseja, 1994.

Homenatge al Dr. Miquel Tarradell, 1988.

pedrós-tossa Plana de Lles, ateses les seves peculiaritats ambientals i paisatgístiques pròpies d'una zona solana, ben diferents de les de l'anterior parc, a la baga, i sobretot davant el perill que suposa la proximitat del Principat d'Andorra, on la legislació pròpia a penes preveu la conservació de la fauna.

Relacionat amb la qüestió de la solana cerdana hi ha la protecció específica del Segre i dels seus afluents, principalment l'Angostrina o Raür, el Querol o Aravó i el Duran, a més del riu de la Llosa, així com les esmenes necessàries per tenir cura dels turons que envolten la plana. L'Institut també treballa en la proposta de creació d'una xarxa de zones verdes i d'un carril per a vianants i ciclistes a les carreteres.

Actualment, l'IEC treballa en la consolidació de la Unió de Centres d'Estudis Transpirinencs (UCET), una associació cultural europea que té per finalitat l'estudi, el coneixement i la difusió de tot allò que caracteritza les regions i les comunitats de la zona geogràfica que abraça des de Montpeller i Tolosa de Llenguadoc fins a Catalunya. Una de les seves fites actuals és aconseguir un lligam entre les entitats culturals d'aquesta àrea catalanooccitana que s'han compromès a participar-hi.

La gran assignatura pendent de l'Institut d'Estudis Ceretans, però, és la realització d'un centre pilot d'ensenyament unificat de la Cerdanya. Aquesta idea no és nova; ja fa prop de deu anys que se'n parla. Quan va néixer, no va tirar endavant i hi sorgiren molts inconvenients. En canvi, actualment ha tornat a revifar i es contempla amb bons ulls per part de les dues administracions, a banda de la catalana, que sempre ha donat suport al projecte. Aquest centre suposaria, d'immediat, la reducció del cost pel que fa a les infraestructures, la unió pedagògica i de les programacions mútues dels ensenyants i, a la llarga, una major eficàcia en els coneixements, tenint en consideració aquesta unificació d'estudis i de criteris. D'aquesta manera, el català seria

almenys conegut per tots els cerdans, ja que fóra, alhora, la llengua vehicular del centre, sense descuidar, òbviament, la francès i la castellana. La llum verda administrativa que, pel que sembla, arribarà aviat, omple d'esperança els membres de l'Institut d'Estudis Ceretans, que veurien aconseguit així un vell somni.

Una altra assignatura pendent, però que es farà realitat ben aviat, és la concepció del Museu Cerdà, un també vell projecte del qual s'ha parlat molt. Doncs bé, ja fa temps que s'han aconseguit els locals per ubicar-lo i compta amb un equip de persones que l'han dissenyat i hi han aportat material. És cosa, ben segur, de pocs dies.

Llaurant per al futur

La llavor va germinar en el seu dia i l'arbre ha pujat recte. De tant en tant, algunes branques se n'han assecat. En altres ocasions, el vent no n'ha afavorit el creixement. Però és ben viu i continua creixent. L'esperit d'aquell entusiasta grup de persones que, més per amor que no per rigor científic i sense pretensions de prestigi epidèrmic de cap mena, van posar-se d'acord per unificar forces i criteris diversos i fer realitat un congrés d'arqueologia segueix present en l'interior de l'entitat.

L'Institut d'Estudis Ceretans està llaurant per al futur davant l'arribada de nous valors socials, i ho està fent sense l'apassionament desorbitat de l'esnobisme malaltís, sense l'histrionisme que suposa estar exposat amb freqüència a la primera plana. Res d'això. És una tasca lenta que va evolucionant, és derivació del treball de pensar, reflexionar i finalment actuar en conseqüència. Es tracta de recollir fruits per nodrir-se'n, i poder seguir treballant. En poques paraules, és la conseqüència de lluitar en equip i en primera línia.

Que aquesta lluita duri i que sigui per molts anys!

Manel Figuera és escriptor i responsable del Servei Comarcal de Català de Cerdanya.